

A hallgatók könyvtári informatikai oktatása az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában

Cserey Lászlóné - Tapolcai Ágnes

„A használók képzése olyan szolgáltatás, amely nem azért született meg, mert a használók kérték, hanem azért, mert a könyvtárosok úgy gondolták, hogy ennek a használók majd biztosan örülni fognak, és hasznosnak fogják tartani.”
(Eadie, Tom)

Önök egyetértene a fenti megállapítás ironikus felhangjával?

Mi nem, de ha a felhasználók képzésének kialakulását kutatjuk, sok igazság van benne. A könyvtári rutin folyamatos változása és az olvasókkal való napi együttműködés a problémák megelőzésére ösztönzi a menedzsmentet. Különösen fontos ez a felsőoktatásban, ahol a jövő nemzedéke az értelmiségi életforma egyik sajátos színterét ismeri meg a könyvtárak használatával.

Az idézett rész szerzője felsorolja az általa megkérdezett könyvtárosok indokait is, amellyel az oktatás szükségességét támasztják alá:

- ♦ nehéz a könyvtárakban eligazodni,
- ♦ nehéz a forrásokat önállóan használni,
- ♦ nehéz a megfelelő információt kiválasztani,
- ♦ a csoportos oktatás idő- és munkaerő-takarékos,
- ♦ az oktatás a public relations jó eszköze.

A szerző megpróbált vitatkozni a felsorolt érvekkel, de minket nem győzött meg.

Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára 1983-tól kezdve próbálkozott a könyvtárhasználati ismeretek tanrendi beillesztésével. A pedagógiai cél és az előadott tananyag a technikai fejlődéssel arányosan változott: az akkor éppen felújított könyvtár használatának szabályaival kezdődött, majd bővült az irodalomkutatás módszereivel, a szakdolgozatok készítésének technikai lépéseivel. A hagyományos referáló szolgáltatások egyszerű bemutatását a számítógéppel segített témafigyelés logikájának, majd az online irodalomkutatás elméletének felvázolása és gyakorlati bemutatása követte.

A tartalomhoz igazodott a hallgatók köre is: az elsőéves egyetemisták rövid eligazítása után a negyedévesek hallgattak néhány bemutatóval tarkított órát. Egy-két alkalommal a továbbképzési kurzusokon is megjelenhettünk az egyre korszerűbb tananyaggal. Ekkor már – és ez 1986-87 táján volt – összeállítottunk egy kiadványt is A

szakdolgozatok készítésének tartalmi és formai követelményei címmel.

Ezek a kezdeményezések valóban kizárólag a könyvtár felől indultak el.

Mi indította el az olvasók igényeit?

A számítógépes oktatás tartalmi és formai megújulását a CD-ROM adatbázisok megjelenése segítette elő. Míg az online keresést csak a könyvtár munkatársai végezheték és így a cél a bemutatás volt, a CD-ROM megjelenésével az információkereső tevékenységet egyre inkább maguk az olvasók végzik. A felhasználó maga persze sokkal jobban el tudja dönteni, mi érdekli, azonban felszínre kerültek az önálló használat hátrányai is: az átlagolvasó az adatbázis és a keresőszoftver adta lehetőségek töredékét tudja csak kihasználni. Láthatóvá vált, hogy segítség nélkül alacsonyabb színvonalon történnek a keresések, mint az online idején.

A gép melletti magyarázat, valamint az írásos használati utasítások elhelyezése elengedhetetlen ugyan, de a vártnál kevesebbet segít a helyzeten. Ezek akkor kerülnek sorra, amikor már az eredményt szeretné megkapni az olvasó, és nincs türelme sem a magyarázat végighallgatásához, még kevésbé a használati utasítás elolvasásához. Némi reménysugarat csak az ad, hogy az írásos magyarázatok időről időre eltűnnek a gépek mellől, remélhetőleg tüzetesebb otthoni tanulmányozásra viszik el az érdeklődők. Nélkülözhetetlennek tűnik azonban a segédleteken kívül a személyes megbeszélésen és gyakorlaton alapuló felhasználói képzés is.

Felerősítette az elindult folyamatot az integrált könyvtári rendszerek – nálunk a TINLIB – bevezetése. Olvasóink számítógépes katalóguson kereshetik az 1986 után beszerzett dokumentumokat, az 1991 utániakat pedig csak ebben a formában. További nyomatékot jelent napjainkban az Internet bevonulása a szakirodalmi információ keresésébe, valamint az önálló tanulás és informálódás megjelenése a tanmenetben.

Kik vesznek részt a kurzusokon?

A közelmúltban bevezetett kreditrendszer egyik fakultatív tárgyaként az elsőéves hallgatók hirtelen szép számmal jelentkeztek könyvtári informatikára. Az ő számukra túl korainak tűnik a kurzus. Bár legtöbbjüknek van már valamilyen számítógépes ismerete, de hiányzik a szakmai tudás, ami nélkül nem tudják értékelni a kapott cikkreferátumokat, és a szaktezaurusz kezelése is nehézkes. Néha hiányzik az angol nyelvtudás is, de a jövőben valószínűleg egyre ritkábban ütközünk ebbe a korlátba. Érdeklődésüket mérsékeli, hogy nincs még igazán szükségük az irodalomkutatás eszközeire. Oktatási rendszerünk egyelőre nem tartalmaz ilyen önálló feladatokat az alsóbb évfolyamokban.

Az angol nyelvű képzés harmadéves hallgatói természetesen nem nyelvi problémákkal küzdenek, ők a dolgozatírás nehézségeit nem érzékelik még eléggé.

A graduális szint negyedévesein kívül – ahol a szakdolgozatok megírásának határideje meghatározza az érdeklődést – 1993-ban tartottuk az első csoportos oktatást a doktoranduszoknak. A csoport 12 főből állt és 16 óra (8×2) időtartamban oktattunk. Kedvezően befolyásolta a motivációt, hogy ezen az oktatási szinten előttük állt egy valóban tudományos téma irodalmi áttekintésének feladata.

Meg kell vallonunk azonban, hogy nem volt még kellő gyakorlatunk az adatbázisok használatának oktatásában. Nehéz volt megítélni, milyen mélységig magyarázzuk el a rendszereket. Egyes vélemények szerint elég a szoftver működését elmondani a kurzusok résztvevőinek, a mögöttes lévő fájlstruktúra, indexelési eljárások (szavanként vagy mezőnként stb.) már nem érdekesek számukra. Az is igaz azonban, hogy az emberek többsége jobban megjegyyez olyan visszakeresési lehetőségeket, amelyeknek a háttérét is érti. Ugyancsak ingadoztunk a végletek között a keresési gyakorlatok mennyiségét illetően.

Mindazonáltal a hallgatók nagyon hasznosnak minősítették a kurzust. Bár a vizsga során számunkra is kedvező kép alakult ki, egyelőre nem lehetünk biztosak abban, hogy szokásukká

is vált a kifinomultabb keresési technikák (tezaurusz, lateral search) megfelelő használatára.

1966-tól a posztgraduális állatorvosképzésben is helyet kapott a tantárgy rövidített (8 óra, egy teljes nap) formában, a visszajelzések szerint sikerrel és további érdeklődést indukálva.

Elegendő-e ez az idő?

A 16 óra eleinte elégnak bizonyult azon hallgatók számára, akik végig figyelemmel kísérték a kurzust (előzetes számítógépes ismeretek nélkül is). Az Interneten lévő szakirodalmi források megjelenésével azonban valószínűleg ki kell majd egészítenünk a tárgyat, ami az óraszám növekedésével fog járni.

A továbbképzési program 8 órája semmiképpen nem elég a rendszer kezelésének megtanításához. Itt inkább a lehetőségek bemutatása a cél, és könyvtárunk szolgáltatásait ismerhetik meg. A régebben végzett állatorvosok még nem rendelkeznek kellő számítógépes előgyakorlattal ahhoz, hogy ilyen rövid idő alatt szert tehessenek jártasságra egy rendszer használatában.

A tananyag tartalma

A tudományos munka dokumentálásának módszertani kérdéseivel, az információ gyűjtésének és visszakeresésének általános ismereteivel kezdünk. Mielőtt a számítógéphez ülnének a hallgatók, ismertetjük a szakirodalmi adatbázisok kialakulását és a gépi visszakeresés fejlődésének rövid történetét. Közben nem mulasztjuk el hangsúlyozni, hogy bibliográfiai adatokból még nem születhet tudományos közlemény, az irodalomkutatás csak az első, de igen fontos lépés.

A szoftverek használatát gyakorlatként tanulják. Általában 3 szoftvert mutatunk be részletesen, remélve, hogy általánosítani tudják a tanultakat egyéb keresőrendszerekben is:

- ♦ SPIRS CD-ROM keresőrendszer,

- ♦ Focus on Veterinary Science and Medicine, amely azonos szoftvert használ a Current Contents on disc sorozattal;
- ♦ valamint könyvtárunk integrált rendszere, a TINLIB.

Bár nem tartozik szorosan ide, gyakorlati okokból a hálózat használatának első lépéseként bevezettük az e-mail oktatását is.

A keresőszoftverek használatának gyakoroltatására példakereséseket végeznek hallgatóink. A példák részben kisebb kérdések – főleg a technikára összpontosítva – és átfogóbbak, többnyire a hallgatót érdeklő témára koncentrálnak. Ez utóbbi elbírálása okozza a legtöbb nehézséget.

Ízelítőül lássunk egy technikai kérdést:

„Hány rekordot tartalmaz a CAB 1992-es lemeze 'acidosis' tezaurusz-kifejezés alatt?”

„Mennyit, ha az alárendelt fogalmakat is belevesszük a keresőkérdésbe?”

A gyakorlati példák során rámutatunk a párhuzamos stratégiák hasznosságára, az indexelés nem konzekvens voltából adódó hibák kiszűrési lehetőségeire. Hangsúlyozzuk, hogy az indexelést emberek végzik, és a természetes nyelv mindig magában hordja a szinonimák, egymást átfedő fogalmak lehetőségét. Ezért több szóba jöhető stratégiát célszerű alkalmazni, majd egyesíteni az eredményeket.

Részletezve a következőképpen néz ki a 8×2 óra anyaga:

I. *Előadás formájában elhangzó elméleti bevezető:*

- A dokumentumok típusai (első és másodfokú, hagyományos és számítógépes formái);
- A referáló szolgáltatások működése, nevezetesen az információkeresés történeti fejlődése, a szakterületen használatos főbb nyomtatott szolgáltatások ismertetése, a számítógépes információkeresés története.

Gyakorlati foglalkozások:

II. *A számítógépes információkeresés alapfogalmai* (indexek, Boole-algebra). Az adatbázis fogalma és szerkezete. A bibliográfiai adatbázisok mezői. A SPIRS szoftver használatára.

III. *A CAB Abstracts tartalma, indexelési stratégiája. Keresési gyakorlatok. Nagyobb téma végigkövetése, keresési stratégiák.*

IV. *Az állatorvostudomány területén és a háttérterületeken használható szakirodalmi adatbázisok* (a CAB Abstracts, MEDLINE és a Focus on

Veterinary Science and Medicine mellett röviden ismertetjük az FSTA, BIOSIS, Zoological Records, Agris, Agricola témáinak körét); A Focus on Veterinary Science and Medicine használata.

V. *A könyvtár integrált rendszerének (TINLIB) használata, a könyvtári katalógusok (OPAC) általános jellemzői.*

VI. *Látogatás egy szakterületi dokumentációs központban.*

VII. *Internet források felkutatása, keresés a Weben, néhány hasznos kiindulási cím. E-mail használata.*

VIII. *Befejező előadás*

- A kereséssel kapott bibliográfia felhasználása (az eredeti dokumentum beszerzése);
- Praktikus tanácsok tudományos dolgozatok elkészítéséhez; szabályos hivatkozás szakdolgozatban és egyéb tudományos munkában;
- Publikációs stratégia, a tudományos dolgozatok utóélete (hivatkozás, impact faktor stb.).

A körülmények hatása az oktatásra

Az előadásokat tudományelméleti ábrákkal színesítjük.

A gyakorlatokat természetesen megkönnyíti, hogy az egyetem számítógépes oktatótermében mindenki külön gépen dolgozhat, de ha 2-3 hallgató osztozik egy gépen, ezt még ellensúlyozni tudja a könyvtári környezetből származó előny. Vigyázni kell ilyenkor arra, hogy előzetes ismeretek tekintetében ne legyen túl nagy különbség a csoport tagjai között. Sikeres volt az a próbálkozás, hogy kettesével kaptak egy feladatot, mert látszott, hogy mindenki másképp közelíti meg ugyanazt a kérdést.

Sokat lendített az oktatás színvonalán, hogy jegyzetben rögzítettük az ismeretek törzsanyagát.

Jövőbeli tervek

Szükséges volna a tematikát jobban összehangolni a szaktárgyak oktatásával. Az informá-

ció túl sok már ahhoz, hogy általában tudjuk tanítani a keresését. Az együttműködést témák kiadásával és értékelésével tudnánk elképzelni.

Az Internet megjelenése új távlatokat nyit az állatorvos-tudományban éppúgy, mint minden más tudományterületen. A könyvtárak, információs szolgáltatások valamint a tudományág művelői igyekeznek a lehető legtöbb és leginkább használható információforrást összegyűjteni és közös rendelkezésre bocsátani. A hálózati információszerzés az Internet organikus növekedése és szervezetlensége következtében korántsem egyszerű, de a jövőben nagy szüksége lesz erre a készségre minden felhasználónak. Miután az elvek hasonlóak, úgy gondoljuk, ehhez segítséget nyújt a könyvtári rendszerek alapos megismerése. A hálózati információforrások közül az e-mail használatán kívül a következők ismertetését tervezzük:

a) Néhány egyéb, a TINLIB-től különböző könyvtári rendszer megtekintése. A tudományterületek művelői számára igen fontos, hogy a világ nagy könyvtárainak katalógusait használni tudják.

Ma még a katalógusok különböző rendszereket alkalmaznak és azok lehetőségeit csak a rendszer valamilyen szintű ismeretében lehet kihasználni. A jövőben valószínűleg egyre inkább tért hódít majd a közös, Weben kezelhető felület.

b) A Magyar Elektronikus Könyvtár – teljes szövegű magyar nyelvű archívum – használata. Azért gondoltunk erre az adatbázisra, mert jól kidolgozott, a magyar nyelv miatt könnyebben követhető, és felkészíti honfitársainkat az egyre terjedő teljes szövegű elektronikus kiadványok olvasására.

c) keresés az Interneten (AltaVista), melynek elve elég hasonló az adatbázisban való kereséshez (Boole-algebra, mezőkre korlátozás)

A terveknek korlátokat szab néhány pénzügyi nehézség:

- nincs elég számítógép a könyvtárban, ami van, régi, nem elég erős az Internethez;
- az oktatóterem kicsi, 10-12 hallgatónál több nem fér el kényelmesen. Nagyon megkönnyítené a megértést a képernyőt kivetítő eszköz használata.

Az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtárának gyakorlata csak egy a magyar egyetemi könyvtárak tevékenységének sokszínű palettá-

ján. Úgy gondoljuk, hogy a felhasználók képzésének módszertana több figyelmet és (pályázati?) támogatást érdemelne a könyvtárügy egészén belül.

Irodalom

1. BODA István – JUHÁSZ István: Könyvtár-informatikai képzés a KLTE-n. In: Informatika a felsőoktatásban '96 - Networkshop '96. Konferencia kiadvány. 1. kötet. Szerk. Bakonyi Péter, Herdon Miklós. Debrecen, Debreceni Universitas, 1996. pp. 475-482.
2. ILLÉSI Éva – SZEMERÉDINÉ GALAMB Sarolta – ZALAINÉ KOVÁCS Éva: Szakirodalmi információ-visszakeresés a katalóguscédulától a CD-ROM-ig. In: Informati-

ka a felsőoktatásban '96 - Networkshop '96. Konferencia kiadvány. 1. kötet. Szerk. Bakonyi Péter, Herdon Miklós. Debrecen, Debreceni Universitas, 1996. pp. 491-498.

3. BLUMENTHAL, C. – HOWARD, M.J. – KINYON, W.R.: The impact of CD-ROM technology on a bibliographic instruction program. In: College & Research Libraries, 1993. vol. 54. no.1. p.11-16.
Ref.: Murányi Péter. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 43.évf. 1996. 3.sz. p.131-133.
4. MASTER, Nancy: Taking the mystery out of the library: user education at UNLV's Dickinson Library. In: Social Science Reference Services, Haworth Press, 1995. p. 115-129.
5. EADIE, Tom: Immodest proposals: user instruction for students does not work. In: Library Journal, vol.115. 1990. no.17. p.42-45.

Infometriai kutatóközpont Dániában

A koppenhágai Királyi Könyvtáros Iskolában 1996 júniusában új kutatóintézet alakult. A *Centre for Informetric Studies* nevű új intézet az iskola régi hagyományait követi a bibliometriai kutatásokban, az információkeresés elméletének és módszereinek, a fejlődésnek kutatásában és a trendek elemzésében. A központ "interdiszciplináris" egység, amelyben a különböző tanszékek hallgatói együtt kutathatják az információk folyamatokat kvantitatív, bibliometriai és szcientometriai módszerek felhasználásával.

E módszereket nemcsak a szcientometriai kutatásokban és a tudomány és technológia fejlesztésének kutatásában alkalmazzák, hanem a társadalmi, ipari és egyéb tudományos kapcsolataik elemzésében is. Az új megközelítés elősegíti, hogy az adatbázisokat, illetve a belőlük nyert adatokat mint modern elemző eszközöket használják a stratégiai tervezésben és a döntéshozatalban.

A kutatóközpontban tervezett tevékenységek magukban foglalják a kutatásokat és a tanácsadást, képzési programok kifejlesztését a továbbképzésben, MA- és PhD-képzésben résztvevők számára, valamint kapcsolatok kiépítését a megfelelő nemzeti és nemzetközi szakmai szervezetekkel és hálózatokkal.

A központ vezetője Irene Wormell, munkatársai Finn Hjortgaard Christensen és Peter Ingwersen.

(Education for Information, Vol.14. 1996. no.4.)

Forrásteremtés '97

A Pályázatfigyelő kézikönyve

A **Forrásteremtés '97** című elektronikus könyv a Pályázatfigyelő hét éves tapasztalataira épülve gyűjti az információkat, floppy lemezen a pályázatokról és a pályázatírást segítő módszerekről.

A tartalomról

1. A forrásteremtés módjai: adománygyűjtés, szponzorkeresés, lobbizás, partnerségépítés.
2. A pályázókra segítő információk a pénzügyi alapokról, pályázatok közalapítványokról és alapítványokról, valamint a Magyarországra irányuló külföldi támogatásokról.
3. Tanácsok a sikeres pályázatíráshoz.
4. A pályázatírás módszertanát tanító szervezetek és tanfolyamok.
5. Szakértői listát állítunk össze a pályázatírást segítőkről földrajzi és szakterületenkénti bontásban.
6. Segítséget adunk a nonprofit szervezetek pénzügyi tervezéséhez és gazdálkodásához.
7. Befektetési tanácsokat közlünk.
8. Hírt adunk a nonprofit törvény előkészületeiről.
9. Tájékoztatunk arról, hogyan szerezhetik meg a társadalmi szervezetek az állampolgárok személyi jövedelemadójának 1%-át.
10. Ajánlott bibliográfiát állítunk össze a pályázatokkal foglalkozó szakirodalomról.

Az elektronikus könyvben nem az eredeti kiadás élményhű visszaadása a cél, sok esetben nincs is nyomtatott formája a szóbanforgó könyvnek, hanem a benne leírt szö-

veg minél rugalmasabb kezelése, ügyes keresések támogatása, esetünkben név- és tárgymutató rendszerrel.

A számítógép erre természetes módon kínálja magát, persze ennek az az ára, hogy az így létrejött elektronikus könyv megjelenésében nem nagyon hasonlít gutenbergi testvéreire.

A szöveg bizonyos szavai vizuálisan különböznek az alapszövegtől (például folyamatos vagy szaggatott vonallal aláhúzóztak, más színűek, stb.) Az ilyen szavakra mozdítva az egér mutatóját az egérkurzor is megváltozik, például egy emberi kézzé alakul. Egy ilyen szóra kattintva máris a szöveg teljesen más részén találhatjuk magunkat, mintha egy hagyományos könyvben a megfelelő helyre lapoztunk volna. Az elektronikus könyv tetszőleges szelete kinyomtatható, elmenthető, szövegszerkesztővel „hagyományos” szöveggé alakítható, más dokumentumokba beemelhető, idézhető. Bárhol könyvjelzőket helyezhetünk el. sőt megjegyzéseket gé-

pelhetünk hozzá, hasonlóan ahhoz, ahogyan egy igazi könyvben a lap szélére firkálunk.

A Windows sűgóállományai ilyen elektronikus könyvek. Mostanra annyira elterjedt, hogy már nem csak szoftvertermékek dokumentációjára használják, hanem multimédia kiadványok publikációjára is.

A Forrásteremtés '97 is egy elektronikus könyv, Windows Sűgóban publikálva.

A megjelenés várható határideje: 1997. március közepe

Az elektronikus könyv ára:
2500 Ft + 12% ÁFA

További felvilágosítást kaphat: Szokolárs Marianna szerkesztőségi titkártól az (1)201-5256-os telefonon, vagy személyesen a szerkesztőségben: 1011 Budapest I., Corvin tér 8.

Postacím: i&i Kft.
1251 Budapest, Pf. 88
Fax: 201-4892

Forrásteremtés '97 megrendelő

Megrendelem az elektronikus kézikönyvet ..... példányban
3,5"-os lemezen ..... 5,1/4"-os lemezen
(Kérjük, az Önnek megfelelőt húzza alá!)

Intézmény: .....

Név: .....

Cím: .....

Bankszámlaszám (intézmény esetén): .....

(Kérjük, hogy a számla kiegyenlítését a kézhezvétel után átutalással vagy rőzszaszín postautalványon tegye meg, a számlaszámra való hivatkozással. Az elektronikus könyvet a kiegyenlítés beérkezését követően postázzuk!)

Dátum: .....

Aláírás (intézmény esetén cégszerűen)

KÖFI